

Пеширафти корҳои зидди жола дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Зарари ҳамасола ба иқтисодиёти ҷаҳонӣ расида бар асари таъсири боришоти жола ба беш аз 5,2 миллиард доллари ИМА мерасад. Ҷумҳурии Тоҷикистони мо низ аз бориши жола осебҳои зиёд мебинад.

Дар Тоҷикистон, ки 93%-и онро кӯҳҳо ташкил медиҳанд, қисман шиддатнокии боришоти жола бисёртар ба қайд гирифта мешавад, ки дар натиҷаи он ба иқтисодиёти ҷумҳурии ҳамасола зарари моддӣ мерасонад. Бинобарин, бо мақсади таъмини ҳифзи зироатҳои кишоварзии хоҷагиҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон зарурияти ташкил ва гузаронидани корҳои зидди жола бори аввал дар водихои Ҳисор ва Вахш, ки бештар дар он ҷойҳо боришоти жола ба қайд гирифта шуда буд, корҳои зидди жола амалӣ карда шуданд.

Аз соли 1960 корҳои зидди жола дар назди Маркази илмӣ-тадқиқотӣ метеорологии институти Осиеи миёнагӣ экспедитсияи зидди жолаи Ҳисор таъсис дода шудааст. Рӯзи 5 майи соли 1963 то имрӯз дар хошти мардум нақш бастааст, ки дар водии Ҳисор дар имрӯз майдони 46 ҳазор га. зироатҳои кишоварзӣ, хусусан пахта, ангур ва дигар зироату дарахтон дар натиҷаи боришоти жолаи саҳт нобуд шудаанд.

Бо Қарори Совети Вазирони Ҷумҳурии Советии Сосиалистии Тоҷикистон №75 аз 6 март соли 1964 «*Дар бораи таъмини кори доими экспедитсияи зидди жолаи Ҳисор*», бо 5 - адад нуқтаҳои мушакпарронӣ, ки заминаи корҳои зидди жолаҳо дар Тоҷикистон асоснок кард, таъсис дода шуда буд. Баъди таъсис додани экспедитсияи зидди жолаи Ҳисор дар солҳои 1967 дастаи зидди жолаи шаҳри Ваҳдат (Оржикизобод) бо 7 - адад нуқтаҳои мушакпарронӣ, 1968 дастаи зидди жолаи шаҳри Турсунзода (Регар) бо 5 - адад нуқтаҳои мушакпарронӣ таъсис дода шудааст.

Баъдан аз соли 1971 сар карда корҳои зидди жола дар водии Хатлон (Вахш) оғоз гардид, ки соли 1971 дастаи зидди жолаи ноҳияи Ҷ. Балхӣ (Колхозобод) бо 6 - адад нуқтаҳои мушакпарронӣ таъсис дода шуда, ҳифзи зироатҳои кишоварзии хоҷагиҳои ноҳияҳои Ҷ. Балхӣ ва қисми алоҳидаи Ҷилиқӯл ва Вахшро аз боришоти жола ҳифз менамуд.

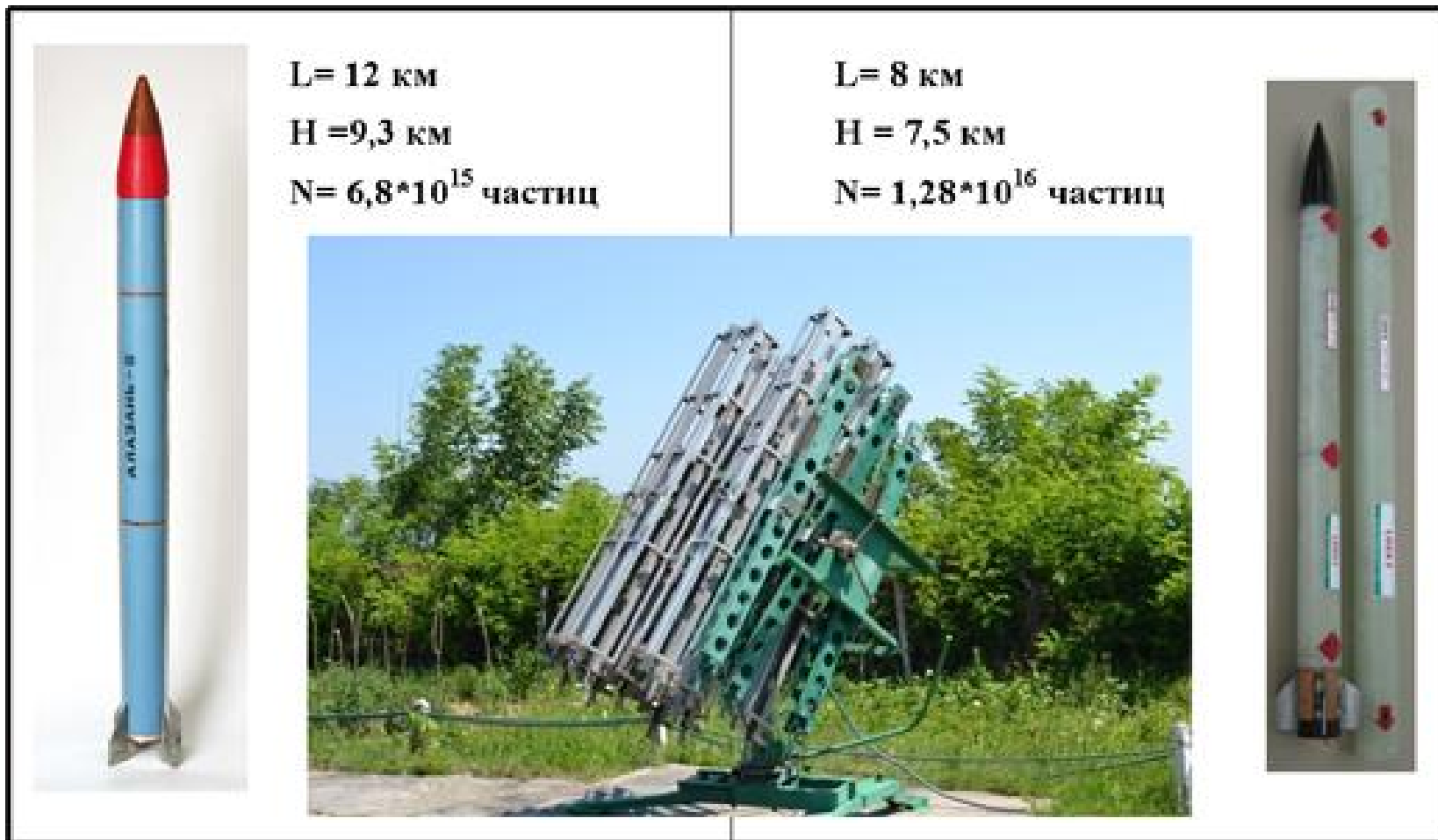
Соли 1976 дастаи зидди жолаи ноҳияи Бохтар (Курғонтеппа) бо 7 - адад нуқтаҳои мушакпарронӣ таъсис дода шуда буд, ки ҳифзи зироатҳои кишоварзии хоҷагиҳои ноҳияҳои Бохтар, Ҷозималик, Хоҷамастон ва ноҳияи Вахшро аз боришоти жола ҳифз менамуд. Ҷамъамон соли 1980 дастаи зидди жолаи ноҳияи Ёвон бо 5 - адад нуқтаҳои мушакпарронӣ таъсис дода шуда буд, ки заминҳои кишоварзии водии Ёвонро аз боришоти жола ҳифз менамуд.

Дар солҳои 1980 -1990-ум дар қаламравӣ ҷумҳурӣ шумораи 6 - адад дастаҳои зидди жола ва 36 - адад нуқтаҳои мушакпарронӣ майдони 690 ҳазор гектар заминҳои кишоварзии хоҷагиҳои шаҳру ноҳияҳои Ҳисор, Шаҳринав, Турсунзода, Ваҳдат, Бохтар, Вахш, Ҷилиқӯл, Хоҷамастон Ёвон ва Ҷозималикро бо истифода аз таъҷҳизотҳои зидди жолаи зерин аз офатҳои табиӣ боришоти жола ҳифз менамуданд.

Аслиҳаи зиддиҳавоии 100мм КС-19   расми 1

Аслиҳаи зиддиҳавоии КС-19 аз мушакҳои зидди жолаи «Элбрус-4», ки метавонад дар масофаи то 16 км ҳадафро нишон гирад, 12,25 кило вазн дошта, 8,25 реогенти иодисти нуқраро ташкил медиҳад.

Расми 2. Дастгоҳи мушакандози ТКБ040К-01 ва мушаки зидди жолаи Кристалл

То давраи солҳои 1964 – 1993 дастаҳои зидди жола аз дастгоҳи мушакандози ТКБ040К-01, дастгоҳи мушакандози Зенити КС-19 (100 мм) ва мушаки зидди жолаи Кристал, Алазан – 2, Облака истифода карда мешуд.

Дар натиҷаи воқеаҳои солҳои 90-уми асри гузашта дастаҳои зидди жола дар ҷумҳурӣ ба пуррагӣ аз фаъолият боз монда буданд. Аммо Сарраёсат фаъолияти худро давом медод ва солҳои 1994-1997 натиҷаи он қаноатбахш арзёбӣ шуд. Соли 1998 аз нав 3 - адад дастаҳои зидди жолаи шаҳрҳои Ҳисор, Турсунзода ва ноҳияи Ёвон фаъол карда шуданд ва корҳои мавсимӣ баҳри таъмини ҳифзи зироатҳои кишоварзӣ аз офатҳои табиӣ боришоти жола сафарбар карда шуда будаанд. Фоидаи иқтисодии корҳои зидди жола аз рӯи маълумотҳои оморӣ дар соли 1999 маблағи 2 млрд. 400млн. рубро ташкил дод, соли 2008 бошад 1 - адад нуқтаи мушакандозии дастаи шаҳри Ҳисор ва 5 – адад нуқтаҳои мушакпарронии дастаи зидди жолаи шаҳри Турсунзода ҳифзи зироатҳои кишоварзии хоҷагиҳои ноҳияи Шаҳринав ва шаҳри Турсунзодаро дар майдони 125 ҳазор гектар аз офатҳои табиӣ боришоти жола таъмин намуда, маблағи фоидаи иқтисодии корҳои зидди жола аз рӯи ҳисобҳои оморӣ 1 500 107,9 сомониро ташкил додааст.

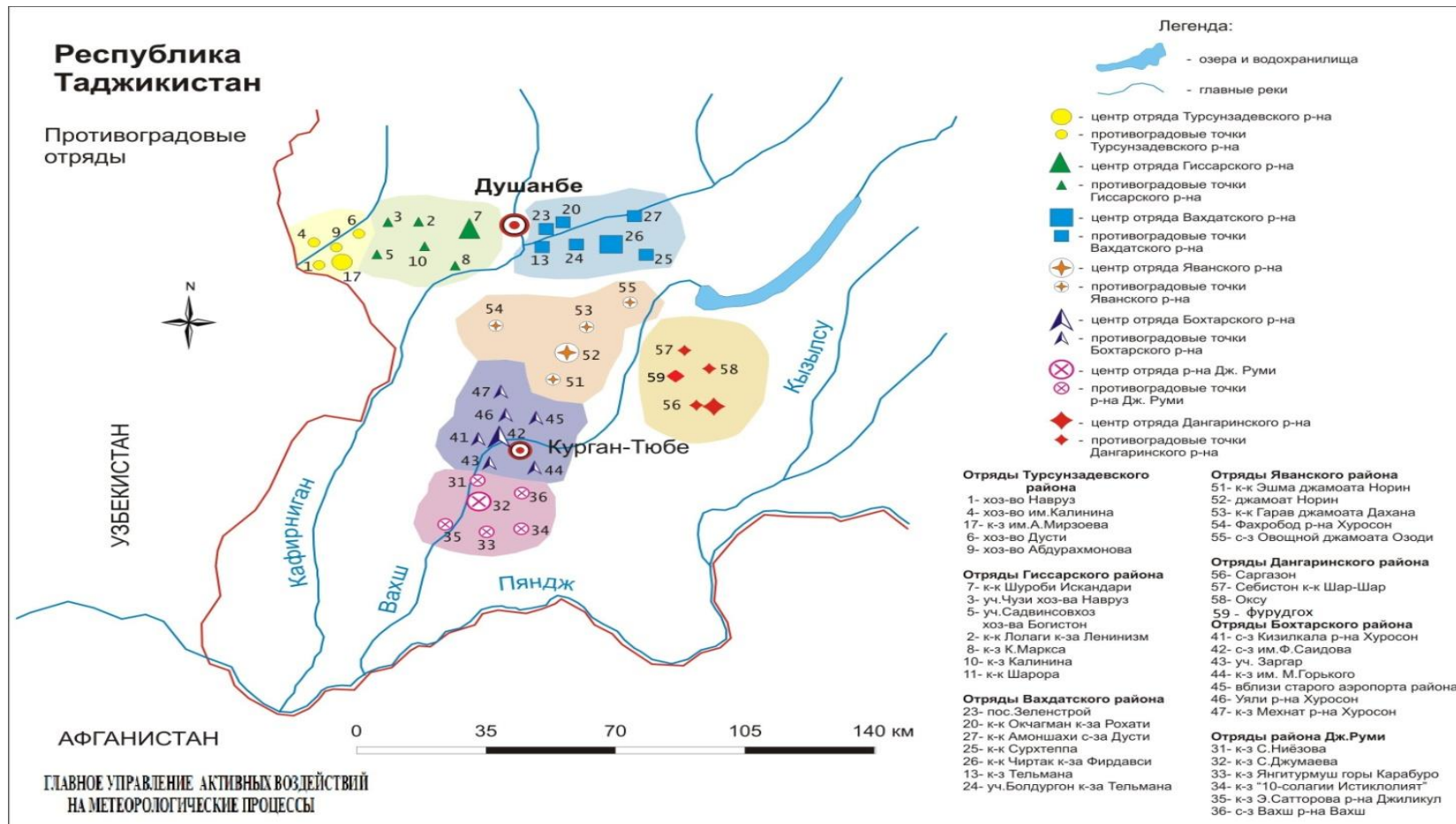
Солҳои 2007 – 2013 дар ҷумҳурӣ ҳамагӣ 5 - адад нуқтаҳои мушакпарронии дастаи зидди жолаи шаҳри Турсунзода фаъолият намуда майдони 65 000 га заминҳои кишоварзиро аз офатҳои табиӣ боришоти жола ҳифз намудааст.

Соли 2014 шумораи нуқтаҳои мушакандозӣ аз 5 адад ба 24 - адад расонида шуда, дар қаламрави ҷумҳурӣ майдони 585 000 га заминҳои кишоварзи аз офатҳои табиӣ боришоти жола ҳифз карда шуд.

Зикр кардан бомаврид аст, ки аз сабаби солиёни зиёд зери таъсири боришоти жола талаф ёфтани зироатҳои кишоварзии хоҷагиҳои ноҳияи Данғараи Вилояти Хатлон бо супориши Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон баъди аз тарафи мутахассисони соҳаи таъсиррасонии фаъол омӯхтани равандҳои геофизикӣ зарурияти ташкил намудани дастаи зидди жола дар ноҳияи Данғара ба миён омад. Бинобарин, дар соли 2011 аз ҳисоби

таъҷҳизотҳои зидди жолаи дигар ноҳияҳо дар ноҳияи Данғара бо қувваи 3 – адад нуқтаҳои мушакандозӣ ва соли 2014 бошад 1 адад нуқтаи мушакпаронии иловагӣ ташкил карда шуда, шумораи ин нуқтаҳо ба 4 - адад расонида шуд. Ин аст, ки ҳоло майдони то 100 ҳазор гектар заминҳои кишоварзии хоҷагиҳои ноҳияи Данғара аз офатҳои табиӣ боришоти жола ҳифз карда мешаванд.

Харитаи ҷойгиршавии дастаҳо ва нуқтаҳои мушакандозии зидди жолаи Сарраёсати таъсиррасонии фаъол ба чараёнҳои метеорологӣ.

Аз давраи солҳои 2010 – 2016 дастаҳои зидди жола қисман бо дастгоҳҳои мушакпарронии автоматикунонидашудаи «Элия – 2» таъмин карда шуда, барои таъмини ҳифзи зироатҳои кишоварзии хоҷагиҳои ҷумҳурӣ аз офатҳои табиӣ боришоти жола аз мушакҳои зидди жолаи «Алазан-6» истифода мекунанд.

Системаи автоматикунонидашудай «АСУ-МРЛ»

Дастгоҳи автоматикунонидашудаи ҳозиразамони «Элия-2»

Аз соли 2010 сар карда дар нуқтаҳои мушакпарронии дастаҳои зидди жолаи шаҳри Турсунзода – 5 адад, Чалолитдини Балхӣ – 3 адад, Бохтар - 2 адад, Ёвон-3 адад ва дастаи зидди жолаи Ҳисор – 5 адад майдончаҳо барои дастгоҳҳои «Элия-2» сохта шуданд, ки шумораи умумии онҳо 18 ададро ташкил медиҳад. Аз дастгоҳҳои мушакпарронии “элия-2” танҳо мушакҳои зидди жолаи “Алазан-6” истифода карда мешавад. Мушакҳои, ки аз тарафи дигар давлатҳо ба ғайр аз Федератсияи Россия истеҳсол карда мешавад истифода бурда намешавад.

Таҳлили иҷрои корҳои зидди жола дар давраи солҳои 2013 – 2015

Соли 2013 ба корҳои мавсимии хусусияти саҳроӣ дошта Сарраёсати таъсиррасонии Ҷамоати ҳамаҷонибаи метеорологии Кумитаи ҳолатҳои фавқулодда ва мудофияи граждании назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон 6 – адад дастаҳои зидди жола бо қувваи кормандони 23 - адад нуқтаҳои мушакпарронӣ, 4 адад стансияҳои радиолокатионии «МРЛ-5», 18 адад дастгоҳҳои мушакпарронии «Элия-2», 9 адад дастгоҳҳои мушакпарронии «ТКБ-040К-01», 1912 адад мушакҳои зидди жола сафарбар карда шуда, дар натиҷа майдони 585 000 гектар заминҳои кишоварзии хоҷагиҳои ноҳияҳои Шаҳринав, Ҷомӣ, Ёвон, Бохтар, Ҷалолиддини Балхи, Ҷилиқӯл, Данғара, Хуросон ва шаҳрҳои Ҳисор, Турсунзодаро аз офатҳои табиӣ боришоти жола ҳифз намуд. Аз тарафи кормандони дастаҳои зидди жола 428 - адад минтақаҳои хавфноки жолаовар безарар гардониданида шуданд. Дар ин кор 1912 мушак сарф шудааст ва оморҳои баёнгарии онанд, ки аз ин ба хоҷагиҳои эминмонда аз таъсири жола 763 251 217,19 сомонӣ фоида расидааст.

Таҳлилҳои нишон медиҳад, ки соли 2012 шумораи дастаҳои зидди жолаи Сарраёсат ба корҳои мавсимӣ сафарбар карда шуда 5 ададро ташкил дода бошад пас он дар соли 2013, 6 ададро ташкил дода, шумораи минтақаҳои хавфноки безараргардониданида шуда 317 ададро ташкил дода бошад пас он дар соли 2013, 428 адад минтақаҳои хавфноки жолаоварро ташкил додааст, ки нисбат ба соли 2012 шумораи минтақаҳои хавфноки жолаовар 111 адад зиёдтар

мебошад, шумораи мушакҳои сарф карда шуда бошад агар дар соли 2012, 1504 ададро ташкил дода бошад пас он дар соли 2013, 1912 – ададро ташкил додааст, ки дар муқоиса нисбат ба соли 2012, 408 адад зиёдтар сарф карда шудааст.

Соли 2014 ба қорҳои мавсимӣ хусусияти саҳрои дошта Сарраёсати таъсиррасонию фаъол ба ҷараёнҳои метеорологии Қумитаи ҳолатҳои фавқулодда ва мудофияи граждании назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон 6 – адад дастаҳои зидди жола бо қувваи қормандон 24 - адад нуқтаҳои мушакпарронӣ, 2 адад стансияҳои радиолокатионии «МРЛ-5», 17 адад дастгоҳҳои мушакпарронии «Элия-2», 9 адад дастгоҳҳои мушакпарронии «ТКБ-040К-01», 2072 адад мушакҳои зидди жола сафарбар карда шуда, дар натиҷа майдони 585 000 гектар заминҳои кишоварзии хоҷагиҳои ноҳияҳои Шаҳринав, А. Ҷомӣ, Ёвон, Бохтар, Ҷ.Балхи, Ҷилиқӯл, Данғара, Хуросон, ва шаҳрҳои Ҳисор, Турсунзодаро аз офатҳои табиӣ боришоти жола ҳифз намуда, аз тарафи қормандони дастаҳои зидди жола 446 - адад минтақаҳои хавфноки жолаоварро безарар карда шуд.

Мушакҳои сарф карда шуда дар ҷараёни қорҳои мавсимӣ 2072 –ададро ташкил дода аз рӯи ҳисоботҳои оморӣ маблағи ғоидаи иқтисодии иҷрои қорҳои зидди жола 1 466 361 887 сомониро ташкил додааст. Таҳлилҳо нишон медиҳад, ки соли 2013 шумораи дастаҳои зидди жолаи Сарраёсат ба қорҳои мавсимӣ сафарбар карда шуда 6 ададро ташкил дода бошад, шумораи нуқтаҳои мушакпарронӣ дар соли 2013 23 ададро ташкил дода бошад пасон соли 2014, 24 ададро ташкил додааст, ки нисбат ба соли 2013 1 адад зиёдтар мебошад.

Шумораи минтақаҳои хавфноки безаргардонида шуда дар соли 2013, агар 428 - ададро ташкил дода бошад пас он дар соли 2014, 446 - адад минтақаҳои хавноки жолаоварро ташкил додааст, ки нисбат ба соли 2013 шумораи минтақаҳои хавфноки жолаовар 18 адад зиёдтар мебошад, шумораи мушакҳои сарф карда шуда бошад агар дар соли 2013, 1912 ададро ташкил дода бошад пас он дар соли 2014, 2072 – ададро ташкил додааст, ки дар муқоиса нисбат ба соли 2013, 160 адад зиёдтар дар натиҷаи номусоидии обухаво сарф карда шудааст.

Соли 2015 ба қорҳои мавсимӣ хусусияти саҳрои дошта Сарраёсати таъсиррасонии ғайбӣ ба ҷараёнҳои метеорологии Қумитаи ҳолатҳои ғайбулода ва мудофияи граждании назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон 6 – адад дастаҳои зидди жола бо қувваи қормандони 24 - адад нуқтаҳои мушакпарронӣ, 4 адад стансияҳои радиолокатионии «МРЛ-5», 16 адад дастгоҳҳои мушакпарронии «Элия-2», нисбат ба соли 2014, 2 адад қамтар, ки қорношоам ғаштаанд, 9 адад дастгоҳҳои мушакпарронии «ТКБ-040К-01», 1647 адад мушакҳои зидди жола сафарбар карда шуда дар натиҷа майдони 585 000 гектар заминҳои кишоварзии хоҷагиҳои ноҳияҳои Шаҳринав, А. Қомӣ, Ёвон, Бохтар, Қ.Балхи, Қилиқӯл, Данғара, Хуросон,

ва шаҳрҳои Ҳисор, Турсунзодаро аз офатҳои табиӣ боришоти жола ҳифз намуда аз тарафи кормандони дастаҳои зидди жола 359 - адад минтақаҳои хавфноки жолаоварро безарар карда шуд. Мушакҳои сарф карда шуда дар ҷараёни корҳои мавсимӣ 1647 –ададро ташкил дода аз рӯи ҳисоботи оморӣ маблағи фоидаи иқтисодии иҷрои корҳои зидди жола 999 147 877 сомониро ташкил додааст. Таҳлилҳо нишон медиҳад, ки соли 2014 шумораи минтақаҳои хавфноки безараргардонида шуда агар 428 - ададро ташкил дода бошад пас он дар соли 2015, 359 - адад минтақаҳои хавноки жолаоварро ташкил додааст, ки нисбат ба соли 2014 шумораи минтақаҳои хавфноки жолаовар 87 адад камтар мебошад, шумораи мушакҳои сарф карда шуда бошад агар дар соли 2014, 2072 ададро ташкил дода бошад пас он дар соли 2015, 1647 – ададро ташкил додааст, ки дар муқоиса нисбат ба соли 2014, 425 адад камтар сарф карда шудааст.

Бояд таъakkур дод, ки дар соли 2016 ба корҳои мавсимӣ 6 дастаҳои зидди жолаи Сарраёсат бо истифода аз 24 нуқтаҳои мушакпарронии, 4 адад стансияҳои радиолокатионии «МРЛ-5», 16 адад дастгоҳҳои мушакпарронии «Элия-2», 10 адад «ТКБ-040К-01», 1864 адад мушакҳои зидди жола, барои ҳифзи майдони 585 000 гектар заминҳои кишоварзии

хоҷагиҳои ноҳияҳои Шаҳринав, А. Қомӣ, Ёвон, Бохтар, Қ.Балхи, Қилиқўл, Данғара, Хуросон, ва шаҳрҳои Ҳисор, Турсунзодаро аз офатҳои табиӣ боришоти жола сафарбар карда шуда буд. Дар қараёни қорҳои мавсимӣ соли 2016 аз тарафи дастаҳои зидди жолаи Сарраёсат 1547 адад мушакҳои зидди жола барои дар қаламрави ҷумҳурии ҳифз намуда 383 - адад минтақаҳои хавфноки жолаовар сарф карда шудааст. Таҳлилҳо нишон медиҳад, ки соли 2015 шумораи минтақаҳои хавфноки безараргардонида шуда агар 359 - ададро ташкил дода бошад пас он дар соли 2016, 383 - адад минтақаҳои хавфноки жолаоварро ташкил додааст, ки нисбат ба соли 2015 шумораи минтақаҳои хавфноки жолаовар 24 адад зиёдтар мебошад, шумораи мушакҳои сарф карда шуда бошад агар дар соли 2015, 1647 ададро ташкил дода бошад пас он дар соли 2016, 1547 – ададро ташкил додааст, ки дар муқоиса нисбат ба соли 2015, 100 адад камтар сарф карда шудааст.

*Маълумотнома оиди иҷрои натиҷаҳои корҳои зидди жола дар Ҷумҳурии
Тоҷикистон дар муддати солҳои 2013-2015*

	2013с.	2014с.	2015
<i>Шумораи дастаҳо зидди жола</i>	6 даста	6 даста	6 даста
<i>Шумораи нуқтаҳои мушакандозӣ</i>	23 НМ	24 НМ	24 НМ
<i>Заминҳои муҳофизат шаванда. га.</i>	585 000	585 000	585 000
<i>Шумораи корҳои зидди жола</i>	92	90	91
<i>Шумораи минтақаҳои жолаовари безарар карда шуда: (адад)</i>	428	446	359
<i>Мушакҳои истифода карда шуда ҳамагӣ: (адад)</i>	1912	2072	1647
<i>Мушакҳои сарф карда шуда ба як минтақаи жолаовар</i>	4,5	4,6	3,9
<i>Мушакҳои сарфкарда шуда барои ҳифзи 1 ҳазор. га</i>	3,3	3,5	4,6
<i>Судоварӣ</i>	109%	207 %.	232%
<i>Арзиши ҳифзи 1 га.</i>	11,8 сомони	12,1 сомонӣ	7,33 сомонӣ
<i>Хароҷоти солона барои иҷрои корҳои зидди жола</i>	6 913 805,70 сомонӣ	7 086 424,07 сомонӣ	4287722,68 сомонӣ
<i>Даромади соф</i>	756 337 411,4 9 сомонӣ	1 459 275 462,9 3 сомонӣ	994860154,32 сомонӣ
<i>Ҷоидаи иқтисодӣ</i>	763 251 217.19 сомони	1 466 361 887 сомонӣ	999147877 сомонӣ

Намунаи силоху мушакҳои мубориза зидди жола дар аксҳо

